

Gymnázium, Mozartova 449, Pardubice

Zdenka Jechová

**Malé a velké příběhy
moderních dějin: 1989**

rozhovor s pamětníky

*Práce v rámci projektu Ústavu pro studium totalitních režimů
„Velké a malé příběhy moderních dějin: 1989“*

Pardubice 2010

Velké a malé příběhy moderních dějin: 1989

K pádu železné opony vedla dlouhá cesta. Chtěla bych ji alespoň trochu přiblížit.

Už 21. 8. 1988 se na Václavském náměstí uskutečnila demonstrace k 20. výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Několik tisíc shromážděných bezpečnostní jednotky nevybíravě rozehnaly, více než sto občanů bylo krátkodobě zadrženo, někteří byli brutálně zbiti, proti 13 z nich bylo zahájeno trestní stíhání. A 28. 10. 1988 se na Václavském náměstí v Praze uskutečnila demonstrace k 70. výročí vzniku Československé republiky. Bezpečnostní jednotky demonstrující opět brutálně rozehnaly za použití obušků a vodních děl a s nasazením obrněných transportérů i služebních psů. Legitimováno bylo téměř 500 osob, 133 občanů bylo krátkodobě zadrženo, proti 29 účastníkům bylo zahájeno trestní řízení. V rámci tzv. preventivních opatření bylo již s několikadenním předstihem uvězněno asi 140 demokratických aktivistů, se stovkou dalších byly realizovány tzv. varovné pohovory. Od 15. ledna 1989 začala v Praze na Václavském náměstí série mohutných protikomunistických demonstrací – později byla nazvána jako Palachův týden. Trvala až do 21. ledna. Na jeho počátku, v den, kdy byl ve Vídni schválen závěrečný dokument zavazující signatářské státy ještě konkrétněji než v minulosti k respektování lidských práv a občanských svobod, uzavřelo 3 500 příslušníků bezpečnosti a Lidových milicí Václavské náměstí, aby zabránili pietnímu shromáždění k 20. výročí sebeupálení Jana Palacha. Živelná protirežimní demonstrace v okolních ulicích byla následně brutálně potlačena, 117 občanů bylo zatčeno a oficiální sdělovací

prostředky zahájily dezinformační kampaň. V dalších dnech se opětovně uskutečňovaly spontánní mítinky, proti nimž nevybíravě zasahovaly speciální bezpečnostní jednotky a Lidové milice, používající obušky, psy a vodní děla. Více než 350 osob bylo předvedeno, perlustrováno nebo vyvezeno mimo Prahu. Následovalo zatýkání představitelů nezávislých iniciativ. Události vyvrcholily 21. 1. poutí k hrobu Jana Palacha ve Všetatech. Pietnímu aktu u samotného hrobu však bezpečnost zabránila. V únoru a březnu se v návaznosti na Palachův týden uskutečnila celá řada represivních akcí – výslechy, domovní prohlídky, zadržení i politicky motivované soudní procesy. V červnu vyšla petice Několik vět, kterou 29. 6. 1989 zveřejnilo Rádio Svobodná Evropa. Na konci září 1989 se na pražském velvyslanectví Spolkové republiky Německo začaly shromažďovat tisíce občanů Německé demokratické republiky, usilující o emigraci do západního Německa. Exodus východoněmeckých občanů pokračoval i v říjnu. Dne 17. 11. 1989 odpoledne se v Praze na Albertově při příležitosti 50. výročí smrti studenta Jana Opletala konala povolená studentská manifestace. Toho dne vyhlásil ministr vnitra František Kyncl tajným rozkazem, upravujícím rovněž nasazení jednotek, mimořádnou bezpečnostní akci na dobu od 17. do 20. listopadu 1989. Po ukončení oficiální části manifestace na vyšehradském Slavíně vytvořila masa zhruba 25 tisíc studentů průvod směřující do centra města. Na Národní třídě byl ve večerních hodinách tento průvod bezprecedentním zásahem bezpečnostních složek rozehán. 29. 11. 1989 byla ve Federálním shromáždění ČSSR odhlasována změna ústavy ve smyslu vypuštění článků o vedoucí úloze KSČ a článku o marxismu-leninismu jako státní ideologii. Zároveň byla ustavena parlamentní komise pro dohled nad vyšetřováním událostí 17. 11. 1989. V prosinci 1989 Gustáv Husák jmenoval novou federální vládu a vzápětí abdikoval na post prezidenta republiky. Na konci roku 1989

zvolilo Federální shromáždění ČSSR na svém slavnostním zasedání na Pražském hradě Václava Havla jednomyslně československým prezidentem.

Chtěla bych zde jeden příběh moderních dějin 1989 naznačit. Rozhovor s pamětníkem jsem uskutečnila se svými prarodiči. Dědeček je označen jako X (narozen 1942 v Pardubicích, pracoval v Syntezii Semtín) a babička jako Y (narozena 1947 v Rychnově na Vysočině).

Nejprve bych se chtěla zeptat na vaše dětství, jak jste prožívali tento režim?

X: Bydlel jsem s matkou, otcem a starší sestrou v Pardubicích. Vybavuji si příběh mladých lidí, kteří neodevzdali svůj majetek, a proto byli vystavováni ve výloze jako odstrašující případ. Museli zde stát i několik hodin.

Y: Vyrůstala jsem v malé vesničce Rychnov nedaleko Hlinska. Do 4. třídy jsem navštěvovala jednotřídku v Rychnově a od 5. až do 9. třídy jsem jezdila nebo chodila pěšky 4 km do Krouny. Po základní škole jsem se chtěla vyučit švadlenou, jenže mi to režim zakázal. Byla jsem nejmladší ze tří dětí. Bratr i sestra už studovali na střední škole, a proto jsem musela jít pracovat do zemědělství. To se rodičům nelíbilo a nechali mě raději doma. Zde jsem rok pomáhala a potom přišel dopis z Okresního národního výboru Chrudim, že se tam máme dostavit. Označili mě za příživnici a hned jsem musela nastoupit. Už netrvali na JZD v Rychnově, tak mě rodiče poslali do Úhřetic, kde jsem bydlela u jejich známé. Pracovala jsem ve šlechtitelské stanici. Ráda vzpomínám, jak jsme jednou vyšlechtili nový druh pšenice – Kastičkou osinatku. V Rychnově jsme měli malé hospodářství o 3 ha. Chtěli nám ho vzít, už jsme věděli, i kam se máme přestěhovat. Nakonec to tatínek usmlouval. Museli jsme ale platit nájem z vlastního domu. Když vznikala JZD, museli jsme do něho vstoupit, ale rodiče nebyli moc spokojeni, tak asi po dvou letech

z družstva vystoupili. Měli jsme vlastní pole a tím jsme se dostali do velkých problémů. Mstili se nám a dávali nám velké dodávky obilí, vajec a sádla. Bylo to neúnosné. Dokonce i vejíčka pro naši spotřebu jsme si museli kupovat od sousedů. Stále nám měnili pole a my vždy museli vybrat všechny kameny. Některé byly tak velké, že se nedaly ani unést. Jeden rok jsme dodávku obilí nesplnili. Přijeli a tatínkovi vzali motorku. Dokonce u nás v domě vybudovali pultový obchod – Jednotu. Tatínek s maminkou zde museli i prodávat. Pamatuji si, že zboží bylo málo, hlavně ovoce, ořechy, kompoty... Tatínek se snažil, aby se do každé chalupy dostaly banány nebo pomeranče, ale vždy tomu tak nebylo. Problémy měl ale i můj bratr. Byli jsme věřící rodina a každou neděli jsme chodili do kostela. Jenže komunistický režim to nepovoloval a jemu hrozilo, že ho vyhodí ze školy. Naštěstí vše dopadlo dobře a on úspěšně odmaturoval.

Ráda vzpomínám na slova, která nám říkal náš tatínek: „Politika je svinstvo, nevstupujte do ní, zajímejte se o ni a mějte svůj názor.“ Proto také vždy platilo, že to, co jsme slyšeli v obchodě od lidí, když jsme pomáhali, o tom jsme nesměli dál mluvit. Vybavuji si příběh, který se stal, když jsem byla malá. Měli jsme sousedy, kteří vysypávali popel před dům. A jednou k ránu jim začal hořet. Kolem šel zrovna pán, který byl také z vesnice. Pocházel ale z rodiny, která měla velká pole, louky i koně. A proto z toho byl obviněn on. Náš tatínek se ho zastal. Jenže tím hrozilo, že si půjdou sednout do vězení oba. Naštěstí vše dobře dopadlo, ale vroubek jim už nikdo neodpáral a měli stálý dohled. Například k nám někdy přijeli, vrhli se do domu, vše prohrabali a odjeli. Měli podezření, že máme nějaké zboží načerno.

Jak jsi vnímal rok 1968?

X: Měli jsme naději, že se zbavíme systému, který zde doposud byl. Ale když přišel 21. srpen, veškeré naděje zmizely.

Jak tento rok prožívala tvoje rodina?

X: V červnu jsem se oženil a v prosinci se nám narodil syn Petr. Doufali jsme v lepší budoucnost, která ale kvůli Rusům nepřišla.

Vzpomenete si, co jste dělali 21. srpna 1968?

X: Byl jsem v práci, nad námi létala ruská letadla a v rozhlase říkali, že nás Rusové napadli společně s Poláky a Němci – celá Varšavská smlouva.

Y: Když jsem se ráno připravovala do práce, v rozhlase šly zvláštní zprávy, kterým jsem nerozuměla a nechtěla jsem jim uvěřit. Po příjezdu do práce se ale ukázalo, že je vše pravda, a všichni jsme z toho byli smutní. Při zpáteční cestě domů už byly tanky v lese u Černé za Bory. Odpoledne jsme se šli s manželem projít kolem Labe a nikdy nezapomenu, jak létaly staré ruské bombardéry na pardubické letiště. Byl to opravdu hrozný zážitek.

Změnilo se od toho dne něco?

X: Politika, která sympatizovala se Západem, se opět otočila a sympatizovala se Sovětským svazem.

Y: Museli jsme všichni chodit volit. Nechodilo se za plenty. Volilo se na 99,9 %. Kdo nepřišel, měl problémy. Jakmile byl někdo „nepohodlný“, vždy si na něj něco našli. A to platilo i pro 1. máj; kdo, nešel do průvodu, měl také problémy.

Nastaly nějaké změny na pracovišti?

X: Začaly se dělat pohovory, kdo si nedal pozor a řekl, co si myslí o politickém systému u nás, byl vyhozen. A měl i další problémy.

Y: U nás se nic nezměnilo, byla jsem těhotná a v prosinci se nám narodil syn, pro kterého jsme těžce sháněli postýlku a kočárek. Nábytek se objednával jednou za čtvrt roku.

Pamatujete si na nějaký zážitek, kdy komunistický režim poznamenal vaši rodinu?

X: Měli jsme rodinu se dvěma malými dětmi. Museli jsme stát fronty úplně na vše. I na kočárky, které byly jednoho druhu, nešlo si vybírat. Na maso se stálo minimálně dvě hodiny dopředu. Televizi nám sehnala manželka známá. Dvě kola jsme koupili v tuzexu. Bony jsme sehnali přes známé, kteří měli příbuzné na Západě. Opatřili jim valuty, komunisté jim je sebrali a dali jim bony. Na další dvě kola jsme stáli tři dny a tři noci. Žádná česká kola se neprodávala. Jen ruská, která byla velice těžká a poruchová. Nemohli jsme si ale vybírat. Na ledničku stála celá rodina. Musel stát i syn, který právě přijel z vojny, protože kdybychom odešli, hned bychom byli vyškrtnuti. Všeho byl nedostatek.

Y: Opravdu nic nebylo a na vše se stály fronty. Jižní ovoce bylo jen na Vánoce, a to velmi málo. S oblečením pro děti to bylo velmi těžké, a proto co jsem mohla, jsem jim ušila. Například župany, zástěrky nebo třeba sukně. Náš syn hrál hokej a měl kanady jako většina chlapců z týmu. Sehnat lepší brusle byl totiž velký problém. Každý rok se v Pardubicích před Vánocemi konal turnaj, a když kluci viděli, jaké brusle mají třeba Švédové, jen tiše

záviděli. Dcera i syn hráli tenis. Jednou, když přijeli z turnaje, vyprávěli nám, jak zde byly i děti z jiných evropských států a že měly krásná značková tenisová trička. Tak jsem šla do obchodu, koupila dvě bílá bavlněná trička, manžel je vzal do práce kolegovi, který byl velice šikovný, a ten na ně natiskl nějakou světovou tenisovou značku. Byl to malý podvod, ale děti byly šťastné, měly značková trička.

Mohly vaše děti v té době studovat a věnovat se svým koníčkům?

X: Většinou platilo, že pokud to byl potomek komunistů, měl mnohem snazší podmínky než dítě nekomunistů. Některé děti musely studovat až po roce 1989. Naše obě děti měly to štěstí a odmaturovaly.

Y: Když dceři byly tři roky a synovi čtyři a půl, žádala jsem o přijetí do mateřské školy. Žádost byla zamítnuta. Byli jsme označeni za dostatečně majetné lidi, kteří druhý plat nepotřebují. Další rok jsem to zkusila znovu. To už byl syn předškolák. Obě děti mi přijali a já nastoupila jako školnice.

Jak vzpomínáš na opoziční demonstrace v roce 1989?

X: Začali s tím studenti a herci, kteří chodili do závodů a říkali lidem pravdu. Zprávy nemohly říkat pravdu. Ale demonstrace začaly v Praze už v květnu. Demonstranti byli rozháněni ozbrojenou silou.

Co nebo kdo byl symbolem změny?

X: Zřejmě Václav Havel, který byl několikrát za své názory vězněn. Stal se mluvčím Občanského fóra. Charta napsala významný článek, který podepsaly většinou významné české osobnosti. Jenže tímto daly najevo, že nesouhlasí s režimem, a musely odejít z Československé republiky.

Y: Vidina lepší budoucnosti, že lidé budou moci cestovat. Doposud se mohlo jen do států Varšavské smlouvy – Maďarska, Bulharska, Rumunska, Polska a NDR. A také svobodná volba vzdělání a povolání.

Jak jsi tyto změny vnímal například v práci? Změnilo se něco?

X: Dostal jsem se na pozici, kde dříve mohli pracovat jen komunisté.

Jak probíhala listopadová revoluce tady v Pardubicích?

X: Lidé, kteří sympatizovali s novým režimem, se sešli před Východočeským divadlem a cinkali klíči. Komunisté pomalu vyklízeli pozice. Odstoupil Adamec a po něm hned Husák.

Kdo stál v čele?

X: Většinou studenti, kteří dělali pochody i po 17. listopadu.

Účastnil ses nějakých protestních akcí?

X: Sympatizovali jsme s novým režimem. Zvonili jsme klíči před divadlem.

Jaké jsi měl pocity, co sis o tom myslel?

X: Doufali jsme s manželkou, že se zbavíme komunistů, jenže to nedopadlo,

tak jak jsme očekávali.

Kdy jsi měl pocit, že došlo k pádu železné opony?

X: Po odchodu ruských vojáků, kteří zde byli od roku 1968. A také když se otevřely hranice. Lidé mohli poznávat svět, což dříve nesměli.

Jaký jsi z toho měl pocit? Čeho jste si všímali?

X: Začaly se plnit obchody a bylo zde zboží, o kterém se nám dříve ani nesnilo. Na nic se už nemusely stát fronty. Pamatuji si, že dříve mě jeden můj kamarád před Vánocemi prosil o balíček kakaa. Prodali vám totiž jen jeden. Ale on měl velkou rodinu s malými dětmi a jen jeden pro všechny nestačil. Teď si každý mohl koupit, co chtěl a kolik chtěl.

Jak jste vnímal roli médií?

X: Ta hrála velkou roli. Najednou se vše otočilo. Na povrch vyšlo vše, co se stalo a nám bylo zatajováno. Dříve totiž nic nebyl problém. Všude se lhalo.

Y: Postupem času jsme se dozvíдали ořesné věci. O Katyni se vůbec nemluvilo, nikdo nevěděl, že to byli Rusové. O Černobylu jsme se dozvěděli od Švédů. Dodnes se neví, kolik ruských letadel v té době spadlo.

Vníмали jste listopadovou revoluci jako pozitivní změnu?

X: Určitě, doufali jsme v lepší budoucnost.

Y: Byli jsme rádi, i když jsme se to také hned nedozvěděli. Studenti demonstrovali už od května, ale vše se tajilo.

Jaké byly vaše původní představy?

X: Mysleli jsme si, že se naše děti budou mít o hodně lépe než my. Budou se moci dostat do zahraničí, vybrat si, co budou chtít. Jenže to se nesplnilo.

Myslíte, že došlo k naplnění očekávání?

X: Všechno se vytunelovalo, lidé přišli o zaměstnání. Z trhu zmizely typicky české výrobky. Opět se prosadili lidé, kteří byli zběhlí za komunistického režimu se prosazovat nekalým způsobem.

Y: Mrzí mě, že zanikly typické české podniky, které už dříve proslavily naši republiku. A kvůli tomu jsou lidé bez práce.

Závěr:

Velké a malé příběhy moderních dějin: 1989 jsem si vybrala, protože mě lákal rozhovor s pamětníkem. Toto téma mě zajímá, ale vím, že mezi lidmi, kteří rok 1989 zažili, se o tom moc nemluví. Doufala jsem, že tato práce mi přinese plno nových a zajímavých informací.

Na rozhovor jsem si vybrala své prarodiče. Sešli jsme se dvakrát a alespoň pro mě to byla vždy příjemně strávená odpoledne, která mě také vedla k zamyšlení. Najednou jsem se dozvěděla tolik informací o svých prarodičích, o kterých se dříve moc nemluvílo. Měla jsem je za hrdiny, a to i jiné lidi, kteří v této době žili. Myslím, že naše generace si neuvědomuje, co to bylo za dobu. Jsme nevděční a stěžujeme si. Ano, určitě i teď není naše vláda dokonalá, ale stále je mnohokrát lepší než před rokem 1989. Neumíme si ani představit, jaké to bylo. Jsme zvyklí říkat vše, co nás napadne, a to také dělat. Oblečení, jídlo a další věci přes kosmetiku až po technické vymoženosti máme skoro na každém rohu. Při srovnání s minulým režimem žijeme v přepychu, což si ale vůbec neuvědomujeme.

Jsem ráda, že jsem tuto práci mohla dělat. Myslím, že mě obohatila. Věřím, že nastanou i lepší časy v naší zemi, ale také pevně doufám, že to tu už nikdy nebude vypadat jako před rokem 1989. A proto by se nejen naše generace měla snažit, studovat, aby Česká republika rostla k lepšímu.

Zpracovala:

Zdenka Jechová
Gymnázium, Mozartova 449, Pardubice
530 09 PARDUBICE